

מה חירש חוק השיפוט הצבאי - תשט"ו

סאה אלן/ף/ם י. זוהר

(ב) מבנה המנגנון המשפטי הצבאי (כולל בתי-הדין הצבאיים למיניהם).

(ג) סדרי הדיון בבתי-הדין הצבאיים («החוק הפרוצדוראלי»).

(ד) הוראות ביחס לדין משמעתי («החוקה הדיס-ציפלינארית»).

כחוק פלילי צבאי יש לראות את אותם ה-חלקים של החוק הכוללים הוראות ביחס לתחולת החוק, אחריות לעבירה, עונשים ועבירות. — הלא הם חלק א', חלק ב' וחלק ח' של החוק.

במבנה המנגנון המשפטי דן חלק ד' של החוק, המטפל בבעלי התפקידים המשפטיים השונים במסגרת הצבאית ובבתי-הדין הצבאיים למיניהם.

בסדרי הדיון דנים החלקים ה', ו' וז' של החוק, בהם כלולות ההוראות על ההליכים לפני המשפט (כגון: תלונה, מעצר, חיפוש, בדיקה וכו'), הליכי הדיון הרגילים והליכי הדיון המיוחדים (דיון מקוצר והליכים בפני בי"ד ימי ובי"ד שדה). הוראות ביחס לערעור, לאישור פסקי-דין, לביצוע העונש ולעיון בעונש עליידי ועד-דה מיוחדת.

הוראות על הדין המשמעתי כלולות ב-חלק ג' של החוק, הקובע את סמכותם של קציני השיפוט למיניהם, ואת ההליכים והעונשים בדיון המשמעתי. בהמשך דברינו נדון בחידושים שבחוק. לפי החלוקה הנ"ל.

הכנסת השניה הספיקה, לפני שסיימה את מושבה האחרון, לקבל חוק שיפוט צבאי חדש, אשר יכנס לתוקפו ב-1.1.1956. ויקרא: «חוק השיפוט הצבאי, תשט"ו—1955».

הכנת החוק במסגרת הצבא ומשרד המשפטים נמשכה כשנה וחצי, וגם הועדה המיוחדת שמונתה על-ידי הכנסת לצורך חוק זה, דנה בו כשנה. אולם בגלל היקפו הכמותי הרב (החוק מכיל 546 סעיפים ותוספת, הכוללת 36 דוגמאות של כתבי אישום), וכן בגלל השינויים הרבים שהוכנסו בו, לא הספיקו ל"גהצו" במידה מספקת.

הכנסת קבעה תקופה של חצי שנה עד להכנסת החוק לתוקפו, וזה כדי לאפשר לכל הנוגעים בדבר ללמוד את הוראותיו ולהכין את כל התקנות, ה-פקודות, הטפסים וסידורים אחרים, הדרושים להפ-עלתו. על-כן, נראית לי תקופה זו כזמן מתאים להביא בפני כלל הקצונה בצה"ל את עיקר החידו-שים שבחוק החדש. קשה לבצע זאת במסגרת של מאמר, גם אם אנתר על כל הבעיות המשפטיות-טכניות, המענינות בעיקר את המשפטאים. לכן אצטמצם במספר בעיות-יסוד, הנראות לי כבעלות חשיבות ממדרגה ראשונה ובעלות ענין כללי ביותר.

מבנה החוק

מבחינת תוכנו אפשר לראות את החוק, המכיל כאמור 546 סעיפים, כדן בארבעה נושאים עיקריים (וזה פרט להוראות מיוחדות, הוראות-מעבר וכו'): — (א) חוק פלילי צבאי (הנקרא בפי משפטאים «החוק המטריאלי»).

«הכנסת השניה הספיקה, לפני שסיימה את מושבה האחרון, לקבל חוק שיפוט צבאי חדש, אשר יכנס לתוקפו ב-1.1.1956».

הכנסת קבעה תקופה של חצי שנה עד להכנסת החוק לתוקפו, וזה כדי לאפשר לכל הנוגעים בדבר ללמוד את הוראותיו ולהכין את כל הסידורים, הדרושים להפעלתו. כאן מביא הפרק-ליט הצבאי הראשי בפני כלל הקצונה בצה"ל את עיקר החידושים שבחוק החדש.

קבע שהעבירה המיוחסת לנאשם לא נעברה במסגרת הצבא, ולכן אין לבי"ד צבאי סמכות לדון בה.

בכדי למנוע מבתי-דין צבאיים הטרה פרוצדור ראלית כזו, קבע החוק החדש שאפשר להביא חייל לדין בפני בי"ד צבאי על כל עבירה, בין צבאית ובין אזרחית, ללא כל הגבלה. אולם השיפוט של בתי-דין צבאיים על עבירות אזרחיות של חיילים אינו בלעדי, אלא מקביל עם זה של בתי-המשפט האזרחיים. לכן מותר להביא מלכתחילה כל חייל, הנאשם בעבירה אזרחית, בין בפני בי"ד צבאי ובין בפני בית-משפט אזרחי, לפי בחירת התביעה. נוסף לכן מקנה החוק ליועץ המשפטי של הממשלה את הסמכות להוציא את דינו של כל חייל, הנאשם בעבירה אזרחית, ולהעבירה לדין בפני בית-משפט אזרחי, אם הוא (היועץ המשפטי לממשלה) סבור שהעבירה נעברה שלא במסגרת הצבא או עקב השתייכותו של החייל לצבא. יחד עם הוראה זו בוטלה הסמכות, שהיתה נתונה עד עכשיו בידי הצבא, להעביר את דינו של חייל מבית-משפט אזרחי לבית-דין צבאי.

לכן אי אפשר יהיה להבא לדרוש שחייל, אשר הוגש נגדו כתב-אישום על-ידי פרקליט המחוז (האזרחי) בפני בית-משפט אזרחי, יועבר דינו ל-בית-דין צבאי.

(ג) הגבלת האחריות הפלילית.

אחת מהוראות החוק (סעיף 20) קובעת, שאם חייל עשה מעשה כל-שהוא כדי למנוע מרידה בצבא או כדי למנוע בשעת פעולה קרבית סרוב לקיים פקודה או אי-קיום פקודה הקשורה באותה פעולה, לא ייענש על כך, אם אי-אפשר היה למנוע זאת בדרך אחרת, ושבעשותו זאת, לא עבר את המידה הדרושה לאותה המטרה.

מובנו של סעיף חשוב זה הוא, שאם, במסיבות המתוארות בו, מפקד כל-שהוא השתמש בנשקו נגד החייל המתמרד או המסרב לקיים פקודה, ואף הרגו — לא יצא חייב בדינו, אם היה בדבר משום צורך צבאי.

ברור, שאין מפגנתה של הוראה זו לעודד מפקדי דים למעשים נמהרים, אולם אנו יכולים לתאר

אחד היסודות החשובים ביותר של השיפוט הצבאי בצה"ל הוא — שכאופן כללי דיני הראיות בשיפוט הצבאי הם אותם דיני הראיות המחייבים במדינה.

(א) היקף תחולת החוק.

באופן כללי אפשר לקבוע, שכדוגמת חוקת ה-שיפוט תש"ח, גם החוק החדש חל על כל החיילים המשרתים שירות סדיר (בין כשירות-חובה ובין כשירות-קבע או בהתנדבות אחרת), על חיילי ה-מילואים הנמצאים בשירות פעיל ועל העובדים ה-אזרחיים המועסקים על-ידי הצבא. כן חלות אי-אלו הוראות של החוק גם על חיילי המילואים שאינם בשירות. אולם בפרטי התחולה קיימים שינויים ניכרים בין שני החוקים: —

(1) לגבי עובדים אזרחיים: —

מצד אחד מרחיב החוק, בסעיף 2(8), את תחולתו לא רק על עובדים אזרחיים הנמצאים במסגרת הצבא, אלא גם על העובדים במפעל המשרת את הצבא, ששר-הבטחון הכריז עליו כעל שירות צבאי לצורך חוק זה.

מצד שני קובע החוק שאין להביא, שלא בזמן לחימה, עובד אזרחי בצבא בפני בי"ד צבאי, אלא על מספר עבירות מצומצם הקבוע בחוק (למשל, מותר להביא עובד אזרחי לבי"ד צבאי על אלימות כלפי מפקד, אולם אין להביאו לדין על נפקדות).

(2) לגבי חיילי-מילואים שלא בשירות: —

החוק קובע מספר סעיפים, עליהם אפשר להביא חיילי מילואים, שלא בשירות (החוק קורא לו "איש מילואים") לדין בפני בי"ד צבאי (למשל, על הפרת סודיות), וכן קובע הוא שתהיה זו עבירה לגבי איש מילואים אם עבר על תקנות, שיתקין שר-הבטחון, לפי סמכות שתנתן לו בחוק שירות בטחון, להטיל חובות על אנשי המילואים כשאינם בשירות.

לסעיף זה תהיה משמעות, באם ולאחר שהכנסת השלישית תתקן את חוק שירות בטחון ותכלול בו סמכות כזו של שר-הבטחון.

(ב) שפיטת חיילים על עבירות אזרחיות: —

לפי תקנה 97 של חוקת השיפוט אפשר היה לשפוט חייל על עבירה אזרחית, באם עבר אותה במסגרת הצבא או עקב השתייכותו לצבא. הגבלה זאת, אם כי לכאורה ברורה, גרמה לפעמים בפרקטיקה המשפטית לכך שכתבי-אישום נגד חיילים על עבירות אזרחיות, היו מתבטלים לאחר דיון ממושך בשתי ערכאות, לאחר שבית-הדין הצבאי העליון

לעצמנו בקלות מצב בו יהיה מוכרח מפקד להשתמש בסמכות הרחבה הנובעת מהוראה זו.

(ד) סוגי עונשים.

החוק החדש מוסיף לרשימת העונשים המשמעי-תיים הקיימים את האחראה וריתוק לאגיה. כן קובע החוק שכל העונשים המשמעתיים הם שוי דרגה, וקצין שיפוט או ביה"ד הצבאי יקבעו את חומרתם היחסית בכל מקרה ומקרה.

בוטלה ההוראה של חוקת השיפוט תש"ח, ה-קובעת שעונש מאסר יגורר אחריו אבטומטית את שלילת הדרגה, אולם מותר יהיה לבי"ד צבאי בכל מקרה שהוא מטיל עונש מאסר, לקבוע שהנידון גם ירד מדרגתו, אם הוא יהיה סבור שמן הראוי לעשות כן.

עונש גרוש מהצבא (הגורר אחריו גם שלילת דרגה) מותר יהיה להטיל על חייל מדרגת סמל ומעלה, כאן כדאי לציין שלפי סעיף 20 של חוק שירות הקבע (גמלאות) תשי"ד—1954, מי שנידון על-ידי בי"ד צבאי לגרוש מן הצבא לא יהיה זכאי לקצבה, מי שנדון למחבוש (כנוי חדש למעצר מחנה מלא) או למאסר, מותר יהיה לבי"ד צבאי להטיל על תנאי.

אין מסמכותו של בי"ד צבאי להטיל קנס העולה על 300 לירות, ואם הנאשם הוא חייל בשירות חובה — על 50 לירות, ואין מסמכותו לצוות על תשלום נזקים בסכום העולה על 500 לירות.

כן מותר לבי"ד צבאי לפסוק לנידון עד 3 חדשי מאסר למקרה שלא ישלם את הקנס (קצין שיפוט יכול להטיל יום מאסר במקום כל שתי לירות קנס, בתנאי שלא יעלה על תקופת מחבוש שמותר לו להטיל).

כאן גם מקום לציין, שלפי סעיף 534 של החוק, אפשר יהיה לחייב את כל החיילים המשתייכים לאיזו יחידה צבאית, אשר אחד מהם גרם במויד נזק למתקן כל שהוא של הצבא או לריהוטו, ואין שלטונות הצבא יודעים מי הוא גורם-הנזק, לפצות במשותף את אוצר המדינה על הנזק שנגרם, בתנאי שלא יהויב כל חייל בסכום העולה על 5 ל"י.

(ה) פירוט העבירות.

העבירות בחוק החדש הן הרבה יותר מפורטות מאשר בחוקת השיפוט (בחוק החדש מוקדשים לפירוט העבירות 89 סעיפים לעומת 34 סעיפים בחוקת השיפוט), לכן אין באפשרותי לפרט כאן

תשלום קבוצי של נזקים...

את כולו, ואסתפק רק במספר דוגמאות, הנראות לי כאופייניות ביותר: —

החוק החדש קובע כעבירה מיוחדת — זריעת בהלה על-ידי חיילים בין חבריהם או בציבור האזרחיים (סעיפים 51, 52 של החוק).

כן נקבעה כעבירה מיוחדת נטישת משמורת, עם עונש חמור יותר אם נעברה על-ידי זקין, ועם החמרה נוספת, אם נעברה נוכח האויב (סעיף 58). סעיף אחר של החוק (סעיף 131), קובע שחייל המתחזה כבעל דרגה וכבעל תפקיד שאינו שלו, יאשם בהתראות ויהיה צפוי לעונש.

החוק קובע 4 סוגי התנהגות שעליהם עלול חייל להיות מובא לדין והם (מן הכבד אל הקל): — התנהגות מבישה נוכח האויב, התנהגות פרועה, התנהגות מבישה והתנהגות שאינה הולמת, בסוג ההתנהגות האחרון יכול להיות מואשם רק חייל מדרגת סמל ומעלה ודינו על כך יהיה הורדה מדרגה.

החוק מפרט מספר עבירות טיסה, אשר מחוסר מקום לא אעמוד עליהם. בדרך כלל מאפיינת את החוק החדש החמרה בעונשי מכסימום הקבועים ב-צדי כל עבירה, בעיקר ביחס לעבירות לגבי רכוש הצבא (השמדת הרכוש, הוצאתו מרשות הצבא, שיי-מוש בו שלא למטרות הצבא, או רשלנות בשמירתו), העבירות מתישנות תוך תקופות הקבועות בחוק, שהקצרה בהן היא שלוש שנים (לפי חוקת השיפוט תש"ח — שנה אחת).

מבנה המנגנון המשפטי הצבאי

(א) הפרקליטות הצבאית.

המוסד של פרקליטים צבאיים, שבראשם עומד הפרקליט הצבאי הראשי, אשר הוכנס לחוקת ה-

שיפוט תש"ח באחד התיקונים הראשונים, נשאר גם בחוק החדש. הפרקליט הצבאי משמש יועצו המשפטי של מפקד המחוז השיפוטי (אלוף הפיקוד / מפקד חיל-אוויר / מפקד חיל-הים), והוא גורם מתאם ורמפה לגבי יתר בעלי תפקידים משפטיים במחוז. הגדרת תפקידיו של הפרקליט הצבאי מצאה את בטויה הקולע בסעיף 178 של החוק האומר, שהפרקליט הצבאי הראשי יפקח על השלטת המשפט בצבא ובמילוי תפקידיו יעזר בפרקליטים הצבאיים, בתובע הצבאי הראשי, בסניגור הצבאי הראשי ורשאר הקצינים המשפטיים.

הפרקליט הצבאי הראשי יתמנה על-ידי שר הבטחון עפ"י המלצת הרמטכ"ל. יתר בעלי תפקידים משפטיים בפרקליטות הצבאית ימונו על-ידי הרמטכ"ל לפי המלצת הפרקליט הצבאי הראשי.

החוק קובע דרישות של הכשרה וותק מקצועי (משפטי) מסוימים לגבי בעלי התפקידים המשפטיים העיקריים צבא.

עם זאת יש להדגיש שאין לפי החוק הכרח כי תובע צבאי (פרט לתובע צבאי ראשי) יהיה דוקא אדם בעל הכשרה משפטית, והרמטכ"ל יכול למנות לפי המלצת הפרקליט הצבאי הראשי כתובע צבאי, גם קצין שאיננו בעל הכשרה משפטית.

(ב) שופטים צבאיים.

קיימים שני סוגי שופטים צבאיים: —

שופטים בעלי השכלה משפטית ושופטים מחוסרים אותה השכלה ("הדיוטות").

כאלו כן אלו, הנם בלתי תלויים בישיבם על כס המשפט.

סעיף 184 קובע את זה במפורש באמרו: — "בעניני שפיטה — אין על שופט צבאי מרות זולת מרותו של הדין, ואין הוא נתון למרות כל-שהיא של מפקדיו".

בכדי לקבוע את אי-תלותם המוחלטת של השופטים הצבאיים המקצועיים, קובע החוק שהם יתמנו על-ידי הרמטכ"ל לפי המלצתו של נשיא ביה"ד הצבאי לערעורים, ולאחר תקופת נסיון של שנתיים אי אפשר יהיה להדיחם מתפקידם או להעבירם לתפקיד אחר, בלי הסכמתם, במשך תקופה של מספר שנים, כקבוע בחוק. (הוראה אחרונה זו

תכנס לתקפה ביום העצמאות ה-10, ה' אייר תשי"ח, שאז יקבלו כל השופטים הצבאיים המשפטיים מינויים חדשים). בכדי להדגיש, שהשופטים הצבאיים אינם תלויים גם בפרקליט הצבאי הראשי, מוסיף החוק, בסעיף 178 הנ"ל, האומר שהפרקליט הצבאי הראשי מפקח על השלטת המשפט בצבא — "למעט פיקוח על בתי-הדין הצבאיים והנהלתם".

החוק קובע רמות של השכלה וותק מקצועי גבוהים לגבי השופטים המשפטיים בצבא, השוים בערך לרמות הנדרשות מאת השופטים האזרחיים. רק לגבי בעל התפקיד השיפוטי העליון בצבא — נשיא בית-הדין הצבאי לערעורים, אין בחוק דרישה של השכלה משפטית. הטעם לדבר הוא, שבעל תפקיד זה חייב להיות קצין בעל ותק צבאי רב ובעל פרסטיגיה גבוהה בעיני הצבא, ואין הדאות שבשנים הקרובות אפשר יהיה להבטיח כי יוסיף לסגולות אלה, יהיה קצין כזה גם בעל השכלה משפטית.

לשם הדגשת חשיבותו ומעמדו הרם של נשיא ביה"ד הצבאי לערעורים, קובע החוק שהוא ימונה לתפקידו על-ידי נשיא המדינה לפי המלצת הרמטכ"ל שחובא לפניו על-ידי שר-הבטחון.

(ג) בתי-דין צבאיים.

סעיף 183 של החוק מונה 5 סוגי בתי-דין שיהיו קיימים בצבא, מהם 3 קבועים (בית-דין צבאי מחוזי, ביה"ד צבאי מיוחד, וביה"ד הצבאי לערעורים), ושניים "מקריים" (בי"ד צבאי ימי ובי"ד שדה).

(1) בתי-הדין הקבועים.

בי"ד צבאי מחוזי: הוא ביה"ד הצבאי הרגיל של ערכאה ראשונה. בפניו מובא כל חייל (פרט ל-קצין בדרגת ס/אלוף ומעלה), על כל עבירה (פרט לעבירה שעונש מות בצדה) — שהיא, בחוק זה, רק בגידה בזמן לחימה) שעליה מותר לשפוט חייל בבי"ד צבאי.

ביה"ד הצבאי לערעורים — ישמש, כפי ששמו ראשונה ומובאים בפניו קצינים מדרגת ס/אלוף ומעלה, וכן חיילים הנאשמים כאמור בעבירה שעונש מות בצדה.

ביה"ד הצבאי לערעורים — ישמש, כפי ששמו מראה, כערכאת ערעור לגבי כל בתי-הדין הצבאיים של ערכאה ראשונה.

(2) בתי-דין בלתי קבועים.

בי"ד צבאי ימי: בהתאם לסעיף 206 של החוק, אם נמצא כלי שיט מחוץ למימי החופין של יש-

(1) שם חדש לביה"ד הצבאי העליון. הכנסת היתה סבורה שקיים רק בית-משפט עליון אחד במדינה, הוא בית-המשפט העליון האזרחי, ובכדי להדגיש את עליונותו, אין להשתמש כותרת "עליון" לגבי כל בית-דין אחר במדינה.

ראל ומפקדו משוכנע כי כלי השיט לא ישוב למימי החופין של ישראל לפני תום 21 יום, והוא סבור שדחית המשפט עלולה לגרום נזק חמור למשמעת בכלי-השיט, רשאי הוא להרכיב ולמן בי"ד צבאי ימי של 3 חיילים, שלפחות אחד מהם הוא קצין.

בית-דין שדה: בתקופת לחימה, רשאית הממשלה, או במסיבות מיוחדות אף שר-הבטחון לבדו, לצוות כי יוגהגו בתי-דין שדה בצבא או בכל חלק ממנו. הוראה זו יש להביא תוך שבועיים לאישור ועדת חוץ ובטחון של הכנסת.

כל עוד הוראה מסוג זה עומדת בתקפה, רשאי הרמטכ"ל להסמיך מפקדים מדרגת ר/סרן (במק"רים מיוחדים — אף מדרגת סרן) להרכיב בית-דין שדה בדרך כלל או למקרה מסוים. לבית-דין שדה כל הסמכויות הן של בי"ד צבאי מחוזי והן של בי"ד צבאי מיוחד, ויכול הוא לכן להטיל על כל גאשם כל עונש שימצא לנכון, כולל עונש מות (כמובן רק בתנאי שהגאשם הואשם על עבירה שעונש מות בצדה).

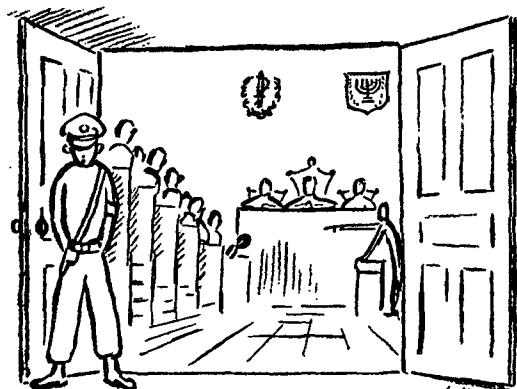
הגאשם יוכל לערער גם על פס"ד של בי"ד שדה, וזה לא רק בתקופה הקבועה בחוק, אלא גם כתום התקופה בה פועלים בתי-דין שדה. עם זאת קיימת הגבלה חשובה לגבי ערעורים מבתי-דין של שדה והיא: — ביה"ד הצבאי לערעורים יוכל לזכות את הגאשם שנמצא חייב בבי"ד שדה או להחליף את סעיף העבירה בסעיף אחר קל יותר, אולם אם מצא את החיוב בדין על-ידי בית-דין שדה כמוצדק, לא יוכל להקל בעונש שהוטל על-ידי בית-דין שדה.

סדרי הדיון בבתי-הדין הצבאיים.

החוק החדש הכניס חידושים רבים בסדרי הדיון בבתי-הדין הצבאיים, אשר לא אוכל לעמוד עליהם כאן בגלל חוסר מקום, ואף אינני סבור שיש ענין רב בהם למי שאינם משפטנים. לכן אעמוד עוד רק על מספר מצומצם ביותר של חידושים, החשובים ביותר ובעלי ענין כללי.

(א) חיפושים וטביעת אצבעות.

סעיף 245 של החוק נותן סמכות לבי"ד צבאי ולקציני-שיפוט להוציא פקודת חיפוש כדוגמת סמכות הנתונה בידי שופט-שלום. סמכות זו מוגבלת למקום צבאי, אשר מובנו בחוק, כל מתקן או מפעל של מדינה ששר-הבטחון קבעו כמקום צבאי, וכן דירתו של חייל, אם הדירה היא במקום שב-

„משפט לפני בית-דין צבאי יערך בדלתיים פתוחות...“

החוקת הצבא או בהחוקתו של אותו חייל, לבדו או עם בת זוגו (ז. א. שאין האפשרות להוציא פקודת מעצר כנ"ל לגבי דירתם של הורי חייל רוק, הגרר כרגיל אהם יחד).

בכדי למנוע ספק, קובע סעיף קטן (ד) של אותה סעיף, שההוראה הנ"ל באה להוסיף ולא לגרוע מסמכותו של מפקד, באשר הוא מפקד, לחפש אצל חייל מפקדיו או במקום שבפיקודו, על-מנת להבטיח קיום פקודה חוקית (למשל, חיפוש בכלי החיילים היוצאים לפעולה, בכדי להבטיח שלא יקחו אתם מסמכים או חפצים אחרים שלפי פקודה אסור לקחתם).

סעיף 256 (ב) של החוק קובע, בין השאר, שיצין בודק רשאי, לשם גלוי האמת, לקחת מכל עד את טביעת אצבעותיו או לצלמו. הוראה זו, שנתקבלה לאחר ויכוח ער הן בוועדה והן במליאת הכנסת, באה לקבוע סופית שאין לראות בלקיחה של טביעת אצבעות פעולה, הבאה להשפיל את כבודו של האיש, ואין לכן הרשות בידי העדה לסרב לביצועה.

(ב) פומביות המשפט.

לפי תקנה 110 של חוקת השיפוט היה כל משפט בבית-דין צבאי סגור לקהל הרחב, ורק חיילים בדרגת הגאשם או בדרגה גבוהה ממנו היו יכולים להיות נוכחים. כתוצאה מכך גם לא היתה קיימת אפשרות חוקית לפרסם בעתונות וברדיו דו"חות על משפטים צבאיים.

סעיף 324 של החוק החדש קובע בנקודה זו כלל הפוך באמרו: — „משפט לפני בית-דין צבאי יערך בדלתיים פתוחות.“ עם זאת קובע סעיף זה וכן סעיף 325, שלשם מניעת פגיעה בבטחון ה-

בפניהם. אולם עיקר חשיבותו הוא לגבי ביה"ד לערעורים, שבשבילו משמש הפרטיכל הוכחה מכ-רעת ובלתי גינתת לסתירה על כל מה שקרה בערכאה ראשונה.

לשם מניעת עול העלול להגרם על-ידי שיבו-רים, טעויות או אי-דיוקים בפרטיכל (הערוך לפע-מים קרובות על-ידי רשם מחוסר נסיון והבנה ב-תהליכים משפטיים), קבע החוק בסעיפים 388—389, את האפשרות של תיקון פרטיכל, בין לפני מתן פסה"ד ובין לאחר מתן גוה"ד, אם באה דרישה לכך מאחד הצדדים, ולצד השני גינתת הודמנות להשמיע דברו בנדון.

(ה) דיני ראיות.

אחד מהיסודות החשובים ביותר של השיפוט הצבאי בצה"ל הוא — שבאופן כללי דיני הראיות בשיפוט הצבאי הם אותם דיני הראיות המחייבים בדרך כלל במדינה. כך קבעה תקנה 164 של חוקת השיפוט תשי"ה, וכך גם קובע סעיף 476 של החוק החדש.

„ביצוע מידי של הנונש...“

מובנה של הוראה זו הוא, שלא יכול לקרות שאם נאשם מסויים מובא על אותה עבירה עצמה בפני בית-משפט אזרחי, הוא ימצא זכאי, ואם יובא בפני בית-דין צבאי — ימצא חייב (או להיפך), כי בשני סוגי בתי-משפט גם יחד יש צורך באותם סוגי ראיות ובאותה מידה עצמה, כדי למצוא נאשם חייב בדינו. הוראה זו מגינה לחלוטין על כל נאשם בפני ביה"ד צבאי ומבטיחה לו ולכל הנוגעים במשפט צבאי, שבבית-דין צבאי יהיה משפט הוגן וצודק. עם זאת, כדי לעשות את הדיון בבית-דין צבאי מהיר יותר ופשוט נקבע בחוק, שמספר תעודות, שהוצאו על-ידי רשויות צבאיות מוסמכות (השלישית הראשית, המשטרה הצבאית וכו') תשמשנה הוכחה לכאורה על תכנון, ז. א. התקבלנה כנבונות כל עוד לא הוכיח הנאשם את ההיפך.

מדינה, במוסר הציבורי או במשמעת הצבא, אפשר בכל שלב של הדיון להחליט על עריכת המשפט כולו או חלקו בדלתיים סגורות. יש להניח שהוראה זו תמוע כל נזק, העלול להגרם על-ידי קיום משפט בדלתיים פתוחות. מצד שני אפשר יהיה, הן לתועלת הנאשם והן לשם קיום המגמה החינוכית שבניהול משפט פומבי, לפתוח את הדלתות של בית-הדין הצבאי בפני הקהל במספר ניכר של משפטים.

(ג) סניגורים אזרחיים.

כשניתן תוקף לחוקת השיפוט, היו כלולות בה תקנות 51 ו-52, הקובעות שהרמטכ"ל — לגבי ביה"ד העליון, ומפקד כל מחוז שיפוטי לגבי בתי-הדין הצבאיים המחוזיים, ימנו מספר אנשים לשמש כסניגורים בפני אותם בתי-הדין, תוך אחד התיקורנים של חוקת השיפוט, בוטלו שתי התקנות הג"ל ובמקומם הוחקה תקנה 53 האומרת: „נאשם יהיה רשאי לבחור לעצמו כסניגור כל חייל או כל אדם המוסמך לעסוק במקצוע עריכת-דין“.

מצב דברים זה, לפני יכול היה בכל משפט צבאי, אפילו אם כרוך בו גילוי סודות צבאיים מ-דרגה ראשונה, להופיע כסניגור כל חייל וכל מי שרשום ברשימת עוה"ד בישראל, ואיש לא יכול היה למנוע את הדבר, וכן לא לפגוע בזכותו כ-סניגור לעיין ולהעתיק את כל העדויות ואת כל המסמכים הנמצאים בתיק — היה מצב בלתי מש-ביע רצון מנקודת השקפה בטחונית.

לכן קבע סעיף 316 של החוק, שרק אותם עורכי-הדין אשר אושרו על-ידי ועדה מיוחדת יהיו רשאים לשמש סניגורים בבתי-הדין הצבאיים. (חברי הועדה המיוחדת יהיו: — שופט של בית-המשפט העליון של המדינה, היועץ המשפטי של הממשלה, הפרקליט הצבאי הראשי, ושני עורכי-דין שייבחרו על-ידי הסתדרות עוה"ד). הרמטכ"ל רשאי לבקש מהועדה את ביטול האישור שניתן על-ידיה. בחר הנאשם לעצמו כסניגור חייל, והיה ביה"ד סבור כי הדיון לפניו עלול להביא לגילוי סודות צבאיים, לא יוכל לשמש חייל זה כסניגור, אלא אם אושר על-ידי ביה"ד.

(ד) תיקון פרטיכל.

אין כלל להפריז בחשיבותו של פרטיכל לגבי דיון משפטי; עליו מסתמך בית-הדין בבואו לגזור את הדין, בפרט אם הדיון נמשך זמן רב והשופטים אינם יכולים לאצור בזכרונם את כל מה שנאמר

לא יכול לקרות שאם נאשם מסויים מובא על אותה עבירה עצמה בפני בית משפט אזרחי, הוא ימצא זכאי, ואם יובא בפני בית דין צבאי — ימצא חייב (או להיפך), כי בשני סוגי בתי-משפט יש צורך באותם סוגי ראיות ובאותה מידה עצמה, כדי למצוא נאשם חייב כדינו.

בהי"ד הצבאי העליון היה חל שלא באשמתו. לכן קבע החוק החדש בשטח זה הוראות הרבה יותר ליברליות, והן: —

(1) אפשר להגיש ערעור גם במברק (סעיף 420).

(2) את כתב הערעור אפשר להגיש הן לביה"ד הצבאי לערעורים, הן לנשיא ביה"ד שבפניו נ"ד דון הנאשם, הן למפקד המקום שבו נתון הנאשם במשמורת והן לאדם אחר שנקבע בפקודות הצבא כמוסמך לקבל ערעורים (סעיף 421).

(3) הוגש הערעור לאחר שעבר המועד להגשתו, ונוכח נשיא ביה"ד לערעורים, כי האיחור נגרם בגלל סיבות שלא היתה לנאשם שליטה עליהן או אם הוא סבור שהיה צידוק אחר לאיחור — רשאי הוא להאריך את מועד הערעור.

יש להניח שלאור הוראות אלו לא יקרה יותר שערעורו של הנאשם לא יישמע בגלל סיבות בלתי תלויות בו.

(ח) אישור גזר-הדין.

בהתאם להוראות חוקת השיפוט תש"ח, כל פס"ד של ביה"ד צבאי, בין מחוזי ובין עליון, טעון אישורו של מפקד המחוז השיפוטי. הזמן להגשת ערעור נקבע כ-15 יום מהיום בו תודע לנידון החלטתו של מפקד המחוז. כתוצאה מהוראה זו, במקרה של ערעור, מובא כל פס"ד לאישור פעמיים: —

פעם בפני אלוף הפיקוד לגבי פס"ד של ביה"ד הצבאי המחוזי, ופעם שניה בפני הרמטכ"ל — לגבי פס"ד של ביה"ד הצבאי העליון. יתרה מזאת —

ביה"ד הצבאי העליון לא דן בפסה"ד כפי שניתן ע"י ביה"ד הצבאי המחוזי, אלא כפי שאושר על-ידי אלוף הפיקוד. נובע מכך שלפעמים קרובות נמתחה בקורת על-ידי ביה"ד העליון על פעולתו של אלוף הפיקוד, אשר הקל בעונשו של הנאשם. כדי למנוע תוצאה מזיקה זו למשמעת בצבא ופעולה מיותרת של אישור כפול, נקבע בחוק החדש שלאישור יובא רק גזר-דין (במקרה של זכוי הרי ממילא אין ל"דשות המאשרת אפשרות של שינוי פסה"ד) לאחר שפסה"ד נעשה סופי ואין עליו יותר ערעור. הוה

הוראות מסוג זה הוכנסו גם תוך התיקונים של חוקת השיפוט תש"ח, אולם מספרם בחוק החדש הוא רב יותר ורשימתם היא מלאה ושיטתית יותר.

אגב, החוק כולל גם הוראה שהתעודות הנ"ל תשמשנה הוכחה לכאורה לא רק בפני בתי-דין צבאיים, אלא גם לפני כל בית-משפט או בית-דין אחר במדינה. בצורה כזאת ישמר העקרון על אחי-דות דיני ראיות במלואו.

(ו) ביצוע מידי של הטונש.

כדי שהעונש שהוטל על העברין יהיה לו אפקט מלא לגביו ולגבי הסביבה (היחידה) ממנה יצא, יש צורך שיבוצע מיד ולא ישתהה שבועות או אף חדשים רבים עד לשמיעת הערעור.

בחוקת השיפוט מצאה בעיה זו פתרון חלקי בלבד, כי לפי תקנה 156 א' אין לבצע פסק-דין אלא לאחר שנעשה סופי. עם זאת היתה קיימת האפשרות בידי ביה"ד לצוות שנאשם שנגזר עליו מאסר, ייעצר מיד לאחר הקראת פסה"ד. מאחר ותנאי-מעצר ותנאי-מאסר שונים הם במידה רבה, הרי גם כשהשתמש ביה"ד לפי סמכותו הנ"ל לפי תקנה 156 א', היה למעשה לפעמים קרובות, הנידון למאסר מרצה את רוב עונשו בתנאי מעצר. לשם מניעת תקלה זו, והגדלת האפקט של העונש שהוטל, קובע סעיף 489 של החוק, כי פסק-דין המטיל עונש מאסר, מחבוב או ריתוק למחנה או לאניה יבוצע מיד לאחר קריאתו.

(ז) תקופה להגשת הערעור.

לפי תקנה 23 של חוקת השיפוט, תהיה זכות ערעור על כל פס"ד של ביה"ד מחוזי לביה"ד-העליון במשך 15 יום מהיום בו תנדע לנידון החלטתו של מפקד המחוז בנוגע לפסה"ד. הוראה זו, אשר קבעה באופן חד משמעותי ונוקשה ביותר, כי את הערעור יש להגיש עד 15 יום, ואין לאף אחד הסמכות להאריך תקופה זו, היתה מעמידה את כל הנוגעים בדבר, ובעיקר את ביה"ד הצבאי העליון, במצב בלתי נוח ביותר, ואת הנאשם — בהרגשת קיפוח. כשהאיחור בהגשת הערעור או בהעברתו ל-

אומר, גורדין בערכאה ראשונה יובא לאישור אלוף הפיקוד רק לאחר תום תקופת הערעור — כשלא הוגש ערעור, באם הוגש ערעור, יבוא פסק-דינו של בית-הדין הערעורים, אשר יאשר את גז"ד כמות שהוא או יקל בענשו של הנידון.

(ט) ועדה לעיון בעונש.

החוק החדש משאיר בתקפו את העיון בעונש על-ידי ועדה מיוחדת לכך, ואם כי מגבילו לעונש מאסר בלבד, הרי גם מרחיבו לכל תקופות מאסר (לפי חוקת השיפוט — לא יכלה ועדה לעיון בעונש לטפל בעונש החמור מ-5 שנות מאסר).

הדיון בפני הועדה יהיה מקיף ומדוקדק יותר, מאחר והחוק מטיל על הועדה את החובה לשמוע את האסיר וכן לקבל חוות-דעת של קצין סעד ושל רופא, לפני כל החלטה.

הועדה הפסיקה להיות ועדה מיעצת לרמטכ"ל וקבלה סמכות עצמית, הוה אומר, שהחלטתה מחייבת מיום קבלתה, ללא צורך בכל אישור נוסף.

(י) דיון מקוצר.

בתקופה בה יונהגו בתי-דין שדה וכן אם החליט על כך שר-הבטחון לרגל מבצעים צבאיים, מותר יהיה לדון בבתי-דין צבאיים בדיון מקוצר.

ההוראות על דיון מקוצר אינן באות לפגוע באף אחת מהוראות החוק, שכונתן להבטיח משפט צודק והגנה מלאה לנאשם. המגמה היחידה של ההוראות על הדיון המקוצר היא לעשות את התהליך המשפטי מהיר ככל האפשר. לכן בדיון מקוצר מותר לקצר אי-אלו תקופות שנקבעו בחוק, להגביל את הזמן לסיכומים של התובע והסניגור, לרשום את תמצית העדויות (במקום רישום העדות במלואה), וכן אין חובה למנות מתרגם אם ביה"ד יכול להבטיח בדרך אחרת שבעלי הדין וביה"ד יבינו כל מה שמדובר במהלך הדיון (סעיף 412).

דין משמעותי.

לדין משמעותי מוקדש חלק ג' (סעיפים 136—176) של החוק. החוק מגביל את הדין המשמעותי לקצינים עד דרגת ס/אלוף, וכן אי אפשר יהיה להביא לדין משמעותי שופטים משפטאיים בבתי-דין צבאיים, תהיה דרגתם מה שתהיה.

אפשר להביא לדין משמעותי חייל על כל עבירה צבאית שהעונש בצדה אינו עולה על 3 שנות מאסר, אם לא עברו שלוש שנים מיום ביצוע העבירה. חייל שהועמד לדין משמעותי בפני קצין שיפוט בכיר שלא עפ"י בקשתו, רשאי לבקש (כמו עד

עכשיו) שהתלונה תועבר לבי"ד צבאי, אולם ראש המחוז השיפוטי רשאי, לאחר קבלת חות-דעתו של פרקליט צבאי להורות, שעל אף בקשה זו, התלונה תידון בדיון משמעותי על-ידי מפקדו של הקצין ש-הורה על ההעברה. לא ביקש החייל מלכתחילה העברת דינו לבי"ד צבאי, לא יוכל לערער על הפסק בפני בי"ד כל-שהוא, אולם מותר לו להגיש ערעור לפני קצין שיפוט בכיר הממונה על מטיל העונש.

לא חלו בחוק החדש שינויים מהותיים רבים לגבי היקף העונשין, שמותר לקצין שיפוט זוטר ולקצין שיפוט בכיר להטיל בדין משמעותי, אולם ניתנה האפשרות להטיל עונש מחבוש גם על תנאי (סעיף 156).

החוק נותן סמכות לפרקליט הצבאי הראשי ל-בטל כל פסק שניתן בדיון משמעותי במקרה ודיון זה התנהל באופן הפוגע בסדרי הדין, או אם מתגלים בו אחד הפגמים הקבועים בחוק (סעיף 168).

אחד החידושים החשובים שבחוק היא הוראת סעיף 171 ב', האומרת ש"אין רואים פסק בדין משמעותי כמעשה בי"ד לגבי בי"ד צבאי או כל בית-משפט אחר".

לכן קיימת אפשרות להביא חייל לדין בפני בית-דין צבאי על עבירה שנידון עליה כבר בדין משמעותי, אולם דרושה לכך הוראה בכתב של ראש המחוז השיפוטי, שתינתן לאחר קבלת חות-דעת של פרקליט צבאי.

כתוצאה מהאמור לא יהיה לדין משמעותי מעמד של תהליך משפטי מלא, וקצין שיפוט לא יהנה מחסינות השמורה לשופטים. יתרה מזאת, סעיף 71 של החוק קובע שקצין שיפוט אשר חרג מסמכותו, לא רק שפסקו בטל, אלא אפשר להעמידו על כך לדין והעונש הצפוי לו הוא מאסר עד 4 שנים.

סיכום.

השתדלתי, עד כמה שהדבר ניתן להעשות במצב הצר של מאמר, להדגיש ולהבליט את השינויים העיקריים שבחוק השיפוט הצבאי החדש, אם נשוה את היקפו של החוק עם גודלו של מאמר זה, הרי נגיע מיד למסקנה שאין קריאת המאמר יכולה לבוא במקום לימוד החוק עצמו, אולם במידה והצלחתי על-ידי הבטלת הנקודות העיקריות להקל על אלה שירצו או יצטרכו ללמוד את החוק, הרי השגתי אשר נתכונתי לו.